

УДК 811.112.2'276.6

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.1/33.215723>**Ірина ЛЯХ,***orcid.org/0000-0002-9681-0395**старший викладач кафедри іноземних мов
Криворізького національного університету**(Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна) ljach.i.v@gmail.com***Ірина БОНДАР,***orcid.org/0000-0002-0224-7758**старший викладач кафедри іноземних мов
Криворізького національного університету**(Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна) bondarig@gmail.com***Тетяна КУРБАТОВА,***orcid.org/0000-0001-6891-443X**кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов**Криворізького національного університету**(Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна) alicea@ukr.net*

ОСОБЛИВОСТІ СЕМАНТИКИ СКЛАДНИКІВ ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ ДЕТЕРМІНАТИВНИХ КОМПОЗИТІВ І ЇХНІЙ НОМІНАТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ У НІМЕЦЬКІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ ГІРНИЦТВА

Стаття розглядає проблеми термінологічної композитної номінації з метою вивчення номінативного потенціалу термінів-комполітів у німецькій термінології гірництва. Досліджуються особливості термінологічної номінації як засобу репрезентації об'єктів і понять науки та техніки, її зв'язок із логіко-поняттєвою системою гірничої галузі. Визначається роль комполітів у терміноутворенні, мотиви утворення комполітів як форми номінації та їхнє вживання у фаховій мові. Відзначається роль комполітної економії у терміноутворенні як словотвірної техніки та як відображення загальномовної тенденції. Встановлено значну питому вагу комполітів у німецькій термінології гірництва і різноманітність їхньої структури. Детермінативні субстантивні комполіти визначено як найбільш продуктивний засіб термінологічної номінації у німецькій гірничій термінології. Особливості структури німецьких термінологічних комполітів показують нерівномірну продуктивність різних частин мови як перших безпосередніх складників комполітної конструкції. Докладно розглядаються особливості семантичної структури детермінативних субстантивних комполітів, визначається роль перших безпосередніх складників комполітної конструкції у формуванні її семантики. Оскільки перші безпосередні складники (БС) комполітної конструкції у німецькій мові демонструють різноманітність частиномовних основ, очікуваною є також різноманітність семантики перших безпосередніх складників комполітної структури. У дослідженні застосовується аналіз безпосередніх складників комполітної структури. Аналіз семантики перших БС термінологічних комполітів проводиться через трансформацію комполітної конструкції у порівнянє з нею словосполучення (трансформаційний аналіз). Наявність підрядного синтаксичного зв'язку між складниками комполіта є необхідною умовою його функціонування як номінативної одиниці. Метою відбирання й аналізу є виявлення загальної семантичної складової частини, категоріального значення, спільного для складників ряду термінів-комполітів і їхньої подальшої семантичної кваліфікації та категоризації. У ході дослідження виявлено і сформовано лексико-семантичні групи, які об'єднують перші БС термінологічних комполітів за принципом спільної семантичної категорії. Семантика складників термінів-комполітів узгоджується з логіко-поняттєвою базою німецької гірничої термінології та вказує на роль перших БС у конкретизації та спеціалізації значення всього комплексу комполітної одиниці. Виокремлено основні моделі семантичної структури термінів-комполітів з огляду на виявлені семантичні характеристики безпосередніх складників. Визначено спектр основних семантичних категорій, релевантних для логіко-поняттєвої системи гірничої термінології.

Ключові слова: галузева терміносистема, логіко-поняттєва база, безпосередній складник, трансформаційний аналіз, лексико-семантична група, семантична складова частина, семантична модель, семантична категорія.

Iryna LIAKH,

orcid.org/0000-0002-9681-0395

Senior Instructor at the Foreign Languages Department

Kryvyi Rih National University

(Kryvyi Rih, Dnipropetrovsk region, Ukraine) ljach.i.v@gmail.com

Iryna BONDAR,

orcid.org/0000-0002-0224-7758

Senior Instructor at the Foreign Languages Department

Kryvyi Rih National University

(Kryvyi Rih, Dnipropetrovsk region, Ukraine) bondarig@gmail.com

Tetiana KURBATOVA,

orcid.org/0000-0001-6891-443X

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Foreign Languages Department,

Kryvyi Rih National University

(Kryvyi Rih, Dnipropetrovsk region, Ukraine) alicea@ukr.net

SPECIAL SEMANTIC ASPECTS AND NOMINATIVE POTENTIAL OF COMPONENTS OF TERMINOLOGICAL DETERMINATIVE COMPOUNDS IN GERMAN MINING TERMINOLOGY

The article deals with problems of terminological compound nomination in an attempt to study the nominative potential of terms-compounds in German mining terminology. The article studies special aspects of terminological nomination as a means of scientific and technological objects presentation, its connection with the logical-conceptual system of the mining sphere. There is determined a role of compounds in term formation, reasons for forming compounds as a nomination form and their use in the language of profession. The article determines the role of compound economy in term formation as both the world-building technique and reflection of a general linguistic trend. The share of compounds and structure diversity in German mining terminology are determined to be significant. Determinative substantive compounds are proved to be the most productive means of terminological nomination in German mining terminology. Peculiar structures of German terminological compounds demonstrate uneven productivity of different parts of speech as the first direct components (DC) of a compound construction. The paper gives detailed consideration of peculiarities of the semantic structure of determinative substantive compounds and specifies the role of the first direct components of the compound construction in its semantics formation. As the first DC of a compound construction in the German language demonstrate diversity of speech part stems, diversity of semantics of the first direct components of the compound structure is also predictable. In the course of the study, direct components of the compound structure is analyzed. Semantics of the first direct compounds of the terminological construction is analyzed through transformation of the compound construction into the word combination being compared to it (transformational analysis). Availability of the subordinate syntactic relation between components of a compound is a precondition for its functioning as a nominative unit. Selection and analysis aim to identify a common semantic component, a category meaning common for several terms-compounds and their further semantic qualification and categorization. The study also identifies and forms lexical-semantic groups comprising the first direct components on the basis of a common semantic category. Semantics of term-compound components is in line with the logical-conceptual base of German mining terminology and indicates the role of the first direct components in specifying and specializing the meaning of the entire complex of a compound unit. There are singled out main models of term-compound semantic structures on the basis of identified semantic characteristics of direct components. The range of main semantic categories relevant for the logical-conceptual system of German mining terminology is determined as well.

Key words: *industry-related term system, logical-conceptual base, direct component, transformational analysis, lexical-semantic group, semantic component, semantic model, semantic category.*

Постановка проблеми. Композити є надзвичайно продуктивним засобом номінації та наявні у термінологічному інвентарі багатьох мов завдяки здатності композитної структури відображати складне поняття в лаконічній формі. Композитна термінологічна номінація має свою специфіку, оскільки передбачає компресію певних формантів при утворенні номінативної одиниці.

У композитній формі лексема вживається без відмінково-флективних компонентів, частково втрачаючи свою словесну самостійність. У німецькій мові перший компонент композита не має артикля: рід, число і відмінок складного слова визначає другий безпосередній складник композита. Однак характеристики першого компонента композита значною мірою впливають на комплексні

характеристики композитної конструкції загалом. Структурна і семантична сумісність складників композитів, здатність композитної конструкції відображати цілісність науково-технічних понять у стислій формі є передумовами адекватної термінологічної номінації. Вивчення словотвірних процесів є важливим не тільки для навчальної практики та перекладацької діяльності, а й для розвитку термінології національних мов. Композитний словотвір є різноманітним за своєю структурою і цікавить дослідників як процес і результат номінації.

Аналіз літератури показує, що композитний словотвір залишається постійним об'єктом уваги дослідників. Різні аспекти походження, історичного розвитку, побудови, семантики та функціонування композитів докладно розглядалися у фундаментальних працях Г. Пауля, К. Бюлера, О. Бехагеля, В. Генцена, Л. Левковської, В. Адмоні, С. Кубрякової. Питанням синтаксичної природи композита, його близькості до словосполучення присвячені роботи В. Павлова, М. Степанової, В. Флайшера, В. Вашуніна, проблемам утворення і функціонування термінів, специфіки термінологічної номінації – Т. Кияка, Е. Скороходька, Т. Пристайко, А. Суперанської, В. Лейчика, А. Герда, В. Даниленко, Т. Канделакі. Праці Л. Хоффмана, Т. Рьольке, К. Д. Бауманна, Х.-Р. Флука, А. Затцгера висвітлюють проблеми німецької термінології. Попри велику кількість досліджень композитів як мовних одиниць і термінів як слів у спеціальній функції, композитна термінологічна номінація як комплексна проблема, що має свою специфіку, ще недостатньо описана й потребує більш детального вивчення, а це зумовлює актуальність нашої роботи.

Метою роботи є дослідження номінативного потенціалу композитів у термінотворенні на матеріалі німецької термінології гірництва. Для цього поставлено такі завдання: 1) визначити продуктивність лексичних одиниць у формуванні лексико-семантичної структури композита і їхній зв'язок із логіко-поняттєвою системою галузевої термінології гірництва; 2) дослідити лексико-семантичну структуру термінологічних композитів і роль перших безпосередніх складників у цій структурі; 3) визначити мотиви утворення термінологічних композитів і можливості їх семантичного моделювання. Для досягнення поставленої мети було застосовано метод аналізу безпосередніх складників композитної конструкції, трансформаційний аналіз термінів-композитів.

Об'єктом дослідження є детермінативні субстантивні термінологічні композити (конструкції

із двох або кількох компонентів, побудовані за принципом структурної та семантичної бінарності) з німецької галузевої термінології гірничої справи. Предметом дослідження є лексико-семантичні характеристики та роль перших безпосередніх складників у складі детермінативних субстантивних композитів і семантичні особливості композитів як форми термінологічної номінації.

Виклад основного матеріалу. Термінологічна номінація і композити. Відношення між реальними об'єктами та семантикою слова визначаються як відношення між денотатами та сигніфікатами, яке вибудовується на базі фіксування у семантиці слова різних сторін, ознак предметів, якостей і різнобічних зв'язків значень слів з означуваними об'єктами (Колшанський, 2005: 26). Термінологічна номінація має денотативний (слово – предмет) і сигніфікативний (слово – поняття) аспекти. Визначальним фактором тут виступає співвідношення терміна, поняття і слова: номінація поняття є причиною виникнення й умовою існування терміна. Сигніфікативний аспект термінологічної номінації є важливим для ментальної обробки інформації: в акті термінологічної номінації до загальномовного лінгвокогнітивного сценарію додаються ще ментальні операції, пов'язані з визначенням та ідентифікацією наукового чи науково-технічного поняття, його узгодження з галузевою логіко-поняттєвою системою. Ім'я об'єкта має репрезентувати його у мовленнєвій діяльності й у мисленнєвих операціях з об'єктом (Кубрякова, 2008: 38). Матеріальна (зовнішня) форма терміна, окрім відповідності правилам конкретної мови, має відповідати правилам терміносистеми. Узгодження змісту терміна з поняттям і необхідність існування терміна за умов конкретної мови визначають специфіку термінологічної номінації. Значення слова як номінативної одиниці базується на відображенні дійсності у свідомості людини, а значення терміна є специфічним, оскільки відображує особливий бік дійсності, спеціальну сферу діяльності людини та пов'язане із системою понять певної науки та технології. Тут на перший план виступає гносеологічний аспект значення – фіксація результатів пізнання, здобутих у процесі практичної діяльності людини. Тому значення включає не тільки семантичні компоненти, засвоєні людиною емпіричним шляхом, але й інформацію як результат колективного досвіду. Термінологічне значення відображає результати діяльності індивіда у конкретній сфері, галузі або іншому виді діяльності й має включати специфічні елементи, типові для такого узусу.

Тяжіння німецької термінології до композитної номінації пояснюється структурною й семантичною конденсацією, притаманною композитам; структура складного слова простіша й економніша, ніж структура словосполучення. Тенденція до економії властива для мовної діяльності загалом (Пауль, 1960: 372). Складне слово, або композит, є засобом досягнення стислості виразу через редуцію словотвірних формантів першого складника композитної конструкції. Технічна термінологічна лексика, яка має називати переважно неживі предмети, артефакти, накладає певні обмеження на сумісність компонентів композитних конструкцій, тому термінологічна номінативна конструкція складається не з випадкових складників згідно з постулатом про модельований характер словотвору (Кубрякова, 2008б: 15). Т. Рьольке свідчить, що кількість композитів у німецькій термінології навіть перевершує спеціальні сфери та пояснює цю тенденцію прагненням до якомога більшої точності та спеціалізації термінологічної лексики (Roelcke 2005: 74). Точність і зрозумілість терміна є важливими аспектами адекватної термінологічної номінації. Точність ми розуміємо як номінативну інформативну характеристику мовної одиниці, а зрозумілість – як її семантичну рецептивну характеристику; значення терміна має бути доступним для розуміння. Формування семантики термінів і її експлікація у зовнішній формі композита є важливими складовими частинами термінологічної композитної номінації. Головним мотивом для утворення композита є потреба у назві. Мотивами виникнення і вживання композита є також поповнення граматичної форми, заміна слів із непрозорою семантикою, іншомовних або застарілих слів, запобігання омонімії та полісемії: в ряді омонімів або багатозначних слів перший означальний компонент (перший БС) композита виокремлює одиницю номінації з ряду подібних лексем і призводить до моносемізації лексеми. Мотив специфічної композитної економії за рахунок скорочення виразу без втрати інформативності також відіграє важливу роль у поширенні композитів у термінології (Roelcke, 2005: 73).

Детермінативні субстантивні композити є надзвичайно продуктивними одиницями термінологічної номінації. Інвентар німецької термінології гірництва налічує велику кількість різноманітних за своєю структурою композитів. Нами було проаналізовано близько 65 000 термінів, вибраних шляхом суцільного відбирання з лексикографічних джерел і спеціальної гірничої літератури. З них було виокремлено 35 053 іменні терміни-

композити, застосовані у програмі структурно-семантичного аналізу композитів у гірничій термінології. Це бінарні конструкції, які складаються з двох компонентів – першого і другого БС у лінійній послідовності – і поєднуються на основі підрядного синтаксичного зв'язку (головний і залежний компонент). Другим компонентом детермінативних композитів є іменник, основне слово (*Grundwort*). Цей компонент, або безпосередній складник, визначає відношення морфемного комплексу складного слова до класу іменників, характер його морфологічних категорій і форм, тобто зазнає змін у процесі вживання слова загалом: *das Feld – des Felde* > *das Bruchfeld – des Bruchfelde*. Бінарна структура композита, наявність головного і семантично залежного складників відбивається і на його семантиці. Передбачається бінарність складників мовної одиниці не тільки на рівні зовнішньої форми, але й на рівні внутрішньої форми слова.

Семантичні характеристики складників німецьких термінів-композитів. Семантична структура композита складається із семантики першого компонента, яка містить узагальнюючу інформацію, релевантну для певної кількості одиниць, і семантики другого компонента, що часто має об'єктну семантику. Першим означальним компонентом (*Bestimmungswort*) композита, який семантично підпорядкований другому, може бути основа будь-якої частини мови, тому особливості семантики першого БС є надзвичайно важливими для формування спеціалізованого значення композитної термінологічної конструкції.

Для визначення семантичних характеристик композитів важливо на першому етапі застосувати аналіз безпосередніх складників: визначити кількість БС композитів, семантику кожного складника і наявність синтаксичного зв'язку між ними: *Holzstange – Holz + Stange*. Далі варто застосувати трансформаційний аналіз і через семантичну структуру трансформи та її складників, наприклад, *Stange aus Holz*, наблизитися до глибинної семантичної структури композита і визначити її властивості: Матеріал + Об'єкт. Актуалізація певного аспекту значення як спільної семантичної складової частини, категоріального значення є необхідною для семантичної кваліфікації складника (або ряду складників) як одиниці номінації та для семантичного моделювання комплексу композита загалом. При трансформаційному аналізі термінів-композитів визначається категоріальне значення складника як певний набір логіко-поняттєвих ознак предмета або явища, який відносить його до спеці-

альної сфери та мотивує приєднання іншого компонента композита. Особливості семантики компонента композита і наявність спільного семантичного аспекта у складі ряду однотипних конструкцій дозволяють відносити його до певної семантичної категорії. У ході дослідження вдалося виокремити кілька груп композитів із першими БС зі спільним категоріальним значенням і кваліфікувати перші БС композитів за такими семантичними категоріями:

1.1 Лексико-семантична група композитів із першими БС, які мають локативне значення: *Eckloch* – кутова свердловина, *Endstufe* – кінцева сходинка, *Etagenstrecke* – поверховий штрек, *Grenzstrecke* – граничний штрек, *Randpfeiler* – крайній цілик, *Revierort* – дільничний орт, *Seitengang* – бокова жила, *Unterwassersiebung* – підводне грукотіння, *Zwischenbunker* – проміжний бункер.

1.2 Лексико-семантична група композитів із першими БС, що мають матеріальне значення: *Bleistreifen* – свинцева прокладка, *Eisenausbau* – сталеве кріплення, *Bretterdamm* – дощата перетинка, *Gipsbesatz* – гіпсове забивання, *Holzstange* – дерев'яна штанга, *Lehmeinführung* – заповнення глиною, *Kalkbesatz* – вапнякова забійка, *Papphülse* – картонна гільза, *Stahl tubing* – сталевий тубінг. Периферійний сегмент цієї лексико-семантичної групи становлять запозичені компоненти-іменники: *Asphalt draht* – асфальтовий дріт, *Aluminiumkappe* – верхняк з алюмінієвого сплава, *Metallausbau* – сталеве кріплення.

1.3 Лексико-семантична група композитів із першими БС, які мають інструментальне значення: *Kranwagen* – кранова вагонетка, *Laderkette* – ланцюг завантажувача, *Pflugabsteicher* – плуговий звальювач, *Ventilbohrer* – бурова желонка із клапаном, *Baggerbeladung* – завантаження екскаватором, *Meisselbohrung* – колонкове буріння, *Mühlenbetreib* – млинове виймання, *Pumpenförderung* – помпове видобування, *Wagenberieselung* – вагонеткове зрошення.

1.4 Лексико-семантична група композитів із першими БС, що мають квантитативне значення: *Minderdruck* – мінімальний тиск, *Mindestförderung* – мінімальний видобуток, *Nullschicht* – нульовий шар, *Doppeleinbruch* – подвійний вруб, *Dauerausbau* – постійне кріплення, *Dreitempel-ausbau* – тристійкове кріплення, *Drillingsstrecken* – потрійні штреки, *Einzelstreb* – одиночна лава, *Vieleimerbagger* – багаточерпаковий екскаватор.

1.5 Лексико-семантична група композитів із першими БС, які мають квалітативне значення: *Breitholz* – широка пластина, *Feinbruch* – тонке подрібнення, *Ferntränkung* –

глибинне зволоження, *Grobbrechen* – подрібнювач великого дрібнення, *Grossrockner* – велика сушильня, *Gleichdruck* – рівномірний тиск, *Hartgestein* – тверда порода, *Hauptsperre* – головний стопор, *Kleingesenk* – короткий гезенк, *Krummbohren* – викривлення буріння *Kurzstreb* – коротка лава, *Leerseil* – порожній канат, *Nassverfahren* – мокрий спосіб, *Schwachgas* – низькокалорійний газ, *Schnellabbau* – швидкісне виймання, *Schwerspülung* – важке промивання, *Hochbagger* – екскаватор верхнього черпання. На периферії цієї групи знаходяться одиниці з непрозорою семантикою означального компонента: *Blindort* – тупиковий вибій, *Taubgut* – пуста порода.

1.6 Лексико-семантична група композитів із першими БС, котрі мають компаративне значення (значення подібності до певних предметів): *Bauchwand* – опукла стінка, *Bettschicht* – підстилковий шар, *Blätterkohle* – листове вугілля, *Bockkran* – козловий кран, *Breitorf* – рідкий торф, *Eierbrikett* – яйцевидний брикет, *Fächerbetreib* – виймання з віяловим подвиганням, *Gabelflöz* – роздвоєний пласт, *Glockenmühle* – конусний подрібнювач, *Hosenrinne* – розвоєний лоток, *Kesselbruch* – котловидне провалля, *Kettenband* – ланцюговий конвеєр, *Kranzbohrer* – коронковий бур, *Kronestange* – штанга з коронковидним кінцем, *Rohrklassierer* – трубчастий класифікатор, *Sattelboden* – сідлоподібне дно (вагонетки). У цій групі перші БС композитів мають ознаки метонімії, тому цю групу варто розглядати окремо. Номінації такого типу є результатом асоціативності мислення, коли нові предмети, методи та відношення пов'язуються та порівнюються з уже знайомими поняттями й отримують їхні найменування (Roelcke, 2005: 70).

1.7 Лексико-семантична група композитів із першими БС, які мають процесуальне значення. До цієї численної групи належать БС композитів зі значенням:

а) процесу виймання / видалення: *Abbaufeld* – виймальна дільниця, *Ablaufseite* – розвантажувальний бік, *Absaughaube* – відсмоктувальний ковпак, *Abschlagschuss* – відбійний шпур, *Abluftstollen* – витяжна штольня, *Abgabeschürre* – вивантажувальний жолоб, *Ausflussrohr* – виливна труба, *Ausziehstrecke* – витяжний (вентиляційний) штрек, *Abflusskasten* – водозливний чан, *Austragrinne* – виносний лоток, *Auslaufstollen* – вивідна штольня, *Ableitungsrinne* – відвідний лоток, *Putzarbeiten* – роботи із зачищення;

б) процесів завантаження / вивантаження: *Ladestrecke* – завантажувальний штрек, *Aufgabeförderer* – завантажувальний конвеєр, *Beschickungsschlauch* – завантажувальний шланг;

Einflussrinne – впускний лоток, *Auflaugschürre* – завантажувальний жолоб; *Austragkammer* – розвантажувальна камера, *Ausstürzvorrichtung* – устаткування для відкидання, *Ausladeöffnung* – вивантажувальний отвір, *Beladebühne* – вивантажувальна підложка, *Abkippvorgang* – процес вивантаження перекиданням;

в) процесів транспортування: *Fahrstrecke* – відкатний штрек, *Förderrohr* – транспортувальна труба, *Gleitrinne* – рештак для спускання копалини, *Laufwagen* – ходовий візок, *Abförderband* – приймальний конвеєр.

1.8 Незначною кількістю прикладів представлені композитні конструкції зі значенням дейктичності: *Selbstfall* – самоскид, темпоральності: *Zeitzünder* – електродетонатор повільного підривання; посесивності: *Devaltrommel* – барабан Девала, *Downtyempel* – стійка Дауті, *Honigmannschacht* – шахта Хонігманна, *Pallmann-Mühle* – млин Пальмана.

2. Другий, основний компонент (2 БС) термінів-композитів може мати об'єкту семантику (об'єкт): *-stempel, -lutte, -rohr, -maschine, -rutsche, -gebäude, -betrieb, -kette, -pflug, -zimmerung, -stange, -brücke, -schacht, -grube, -weg, -treppe*; локативну семантику (локатив): *-raum, -kappe, -strecke, -gebiet, -feld, -front, -ort, -sohle, -punkt, -kante, -linie, -winkel, -zone, -bühne, -kasten, -damm, -gesenk, -loch (bohrloch), -streb, -reihe, -kaverne, -bruch, -querschlag, -abschnitt*; процесуальну семантику (процес): *-sprengung, -ausbau, -bewetterung, -beherrschung, -förderung, -zimmerung, -gewinnung, -saugung, -bewegung, -belüftung, -schiessen, -spülung, -behandlung*; параметральну семантику (параметр): *-höhe, -länge, -teufe (<tief), -dichte, -weite, -mächtigkeit*; інструментальну семантику (інструмент): *-hobel, -apparat, -hammer, -bagger, -stange, -gerät, -bohrer, -aggregat, -maschine, -förderer, -mine*.

Спектр семантичних категорій, які виявлено у ході дослідження, можна узагальнити і кваліфікувати їх як типові для галузевої термінології гірництва (табл. 1). Під типовими ми розуміємо специфічні саме для цієї галузі найменування, які

відображують систему концептуальних понять і відношень у межах конкретної галузі.

Висновки. Аналіз безпосередніх складників композитів показав нерівномірну активність різних частин мови в утворенні перших БС термінологічних композитних конструкцій: іменник – 64,2%, віддієслівний іменник – 19,4%, прикметник – 12,2%. Числівники, дієприкметники, прислівники як перші БС показують низьку (менше 1%) продуктивність в утворенні композитів. Іменники утворюють просту номінацію, поєднуючи денотат і сигніфікат як складники семантичної структури мовної одиниці. Ад'єктивні та дієслівні номінації мають відносний характер, оскільки означальний характер такої номінації логічно потребує приєднання, сполучення. Питанням, яке потребує свого вирішення, залишається статус дієслівних (віддієслівних) основ у складі композита через неоднозначність граматичної кваліфікації дієслівної основи у його складі та номінативної цінності власне дієслова у термінології (Пристайко, 1996).

Навколо кожної частини мови складається певний набір категорій, що конкретизують або модифікують її загальне значення. Іменник, прикметник, дієслово відображують основні логіко-когнітивні категорії: субстанцію й ознаку, необхідні для пізнання і фіксації матеріальної та ідеальної дійсності (Кубрякова, 2004: 190–191). Встановлено, що у термінологічній номінації семантика детермінативного складника (перший БС) сприяє спеціалізації семантики всього комплексу композита у межах логіко-поняттєвої системи галузевої термінології. Спектр семантичних категорій визначається логіко-поняттєвою базою конкретної галузі та зумовлює унікальність галузевої терміносистеми.

Для аналізу семантики композитів був застосований трансформаційний аналіз. Однак не всі типи композитів однаково піддаються такому аналізу, а лише композити із прозорою семантикою і визначеними ролями у структурі композитного комплексу: перший компонент є детермінуючою

Таблиця 1

Семантика перших БС композитів у складі термінологічних композитів

Семантична категорія	Композити	Семантична категорія	Композити
Локативність	++	Процесуальність	++
Матеріальність	++	Об'єктність	++
Інструментальність	++	Параметральність	+
Квалітативність	++	Темпоральність	+
Квантитативність	++	Дейктичність	+
Компаративність	++	Посесивність	+

Умовні позначки: ++ велика кількість одиниць (більше 10), + невелика кількість одиниць (менше 10)

складовою частиною, другий компонент – базовою. Композити такого типу є номінативною формою, близькою до вільного словосполучення, і продуктивним засобом номінації у німецькій гірничій термінології. Також було виявлено прошарок перших БС композитів у семантичних категоріях «компаративність» і «квалітативність», які мають ознаки метонімії. Метонімія, метафоризація, попри небажаність цих явищ у термінології, наявні у термінологічному лексиконі та потребують окремого вивчення й визначення ролі метонімії у термінологічній номінації.

Підрядний синтаксичний зв'язок між складниками композиту є семантичною операцією, що конкретизує семантику базового складника через семантику атрибутивного. Ця семантична операція пов'язана із внутрішньою предикацією композитної структури, із формою зв'язку між категоріями, які відображаються у структурі композита, і відкриває нові перспективи дослідження семантичної структури термінологічних і загальномовних композитів.

Підтверджується модельований характер семантичної структури термінів-композитів за наявності певної структурної та семантичної однорідності базових компонентів (других БС), яка зумовлюється специфікою галузевої системи

понять. Найбільш продуктивною є група складників із процесуальною семантикою (як першого, так і другого БС): процес + локатив: *Abbauabteilung, Abbauraum, Bruchkante, Bruchzone, Gewinnungsfeld, Schneideort*; локатив + процес: *Dachabfall*; процес + об'єкт: *Auszugsschacht*; об'єкт + процес: *Hangendbruch*; процес + інструмент: *Abbauhammer, Abraumagger, Abraumflug, Gewinnungsmaschine, Schneidehammer*; процес + локатив: *Fanggraben*; процес + параметр: *Versatzdichte*. Модельований характер семантики детермінативного субстантивного композита як форми термінологічної номінації забезпечує можливість утворення нових найменувань із передбачуваним значенням, що важливо для термінології (Кубрякова, 2008б: 15)..

Детермінативні субстантивні композити з підрядним синтаксичним зв'язком між безпосередніми складниками конструкції є найпродуктивнішим засобом термінологічної номінації у німецькій термінології гірництва. Головним мотивом для утворення композита служить номінація у стислій і лаконічній формі. Перші безпосередні складники семантичної структури термінологічних композитів служать для конкретизації та спеціалізації значення термінологічної композитної конструкції загалом і для відображення системи понять, типових для гірничої галузі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Колшанский Г.В. Логика и структура языка. Москва : URSS, 2005. 240 с.
2. Кубрякова Е.С. Язык и знание: на пути получения знаний о языке. Москва : Языки славянской культуры, 2004. 555 с.
3. Кубрякова Е.С. Номинативный аспект речевой деятельности. Москва : URSS ЛКИ, 2008. 160 с.
4. Кубрякова Е.С. Типы языковых значений. Семантика производного слова : монография / Е.А. Земская (отв. ред.); В.Ф. Новодранова (предисл.). Москва : URSS ЛКИ, 2008. 119 с.
5. Пауль Г. Принципы истории языка. Москва : Издат. иностранной литературы, 1960. 493 с.
6. Пристайко Т.С. Лексико-номинативная организация специального текста : монография. Дніпропетровськ : УкО ІМА-Прес, 1996. 200 с.
7. Roelcke Th. Fachsprachen. Berlin : Erich Schmidt, 2005. 253 S.

REFERENCES

1. Kolshansky G.V. Logika i structura yazyka. [Language logic and structure]. Moskow: URSS, 2005. 240 p. [in Russian].
2. Kubriakova Ye.S. Yazyk i znanie: na puti poluchenia znaniy o yazyke. [Language and knowledge: obtaining knowledge of language]. Moskow: Yazyki slavianskoy kultury, 2004. 555 p. [in Russian].
3. Kubriakova Ye.S. Nominativnyi aspect rechevoi deyatelnosti. [Nominative aspect of speech activity]. Moscow: URSS LKI, 2008. 160 p. [in Russian].
4. Kubriakova Ye.S. Tipy yazykovykh znacheniy. Semantika proizvodnogo slova. [Types of the linguistic meaning. Semantics of the derivative word]. monograph / Ye.A. Zemskaya (executive editor); V.F. Novodranova (introduction.) Moscow: URSS LKI, 2008. 119 p. [in Russian].
5. Prystaiko T.S. Lexico-nominativnaya organizatsiia spetsialnogo teksta [Lexical-nominative organization of a special text]. monograph. Dnipropetrovsk, Uko IMA-Pres, 1996. 200p. [in Russian].
6. Paul H. Printsipy istorii yazyka. [Principles of the language history]. Moskow: Izdatelstvo inostrannoi literatury, 1960. 493 p. [in Russian].
7. Roelcke Th. Fachsprachen. Berlin: Erich Schmidt, 2005. 253 S.